

Horváthy Balázs

MTA TK Jogtudományi Intézete, Budapest

horvathy.balazs@tk.mta.hu

A TRANSZATLANTI KERESKEDELMI ÉS BERUHÁZÁSI PARTNERSÉG ÉS A MULTILATERÁLIS KERESKEDELEMPOLITIKA VÁLSÁGA

The Transatlantic Trade and Investment Partnership and the crisis of multilateral trade policy

Az Európai Unió és az Egyesült Államok között a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP) tárgyában folyamatban lévő tárgyalások erősítik azt a tendenciát, mely szerint a nemzetközi kereskedelmi viszonyok szabályozása a multilaterális térfélről áthelyeződik a kétoldalú kapcsolatok szintjére. A TTIP tartalmilag lényegesen túllépne a multilaterális szabályozás, mindenek előtt a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) által biztosított kereteken, és a két fél között már jelenleg is alacsonynak tekinthető átlagvámok mellett nem a hagyományos kereskedelempolitikai eszközöket, hanem elsősorban a kereskedelem technikai akadályainak lebontását célozná. Ezen túlmenően a felek a tervezett egyezménybe integrálni kívánnak olyan kereskedelmen túlmutató – környezetvédelmi, szociálpolitikai, emberi jogi – szempontokat is, melyek a szerződő felek jövőbeni, a kereskedelmi forgalmat is érintő közpolitikai mozgásterét is meghatározhatják. A tanulmány alapkérdése, hogy mindez végérvényessé teszi-e a krízisbe jutott multilaterális kereskedelempolitikai sorsát, vagy éppen ellenkezőleg, a TTIP sikere akár lökést adhat a multilaterális kereskedelmi együttműködés újbóli fellendüléséhez.

Kulcsszavak: Európai Unió, Egyesült Államok, Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség, TTIP, multilaterális és bilaterális kereskedelempolitika

I. BEVEZETŐ

Az Európai Unió és az Egyesült Államok között 2013-ban megindult tárgyalások ambiciózus célja átfogó kereskedelmi és beruházási egyezmény létrehozása, amely az Atlanti-

óceán két partja közötti kétoldalú gazdasági kapcsolatok elmélyítéséhez járulhat hozzá. Jelen sorok megfogalmazásakor a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerségről (TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership) folytatott tárgyalások gyors lezárása egyre kevésbé tűnik valószínűnek, azonban a 2008–2009-es pénzügyi válságot követő időszak környezete – mindkét felet egyaránt jellemző alacsony növekedés, valamint a fiskális és monetáris eszközökben rejlő lehetőségek kimerülése – nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a felek a bilaterális kapcsolatok erősítésével közösen keressék a kiutat (FELBERMAYR – LARCH 2013:49). Emellett az elmúlt két évtizedben az EU és az USA is fokozatosan teret veszít a globális kereskedelemben, ezek fényében pedig a bilaterális szinten megvalósuló liberalizáció a transzatlanti térség feltörekvő gazdaságokkal szembeni versenyképességének javulását is valószínűsítheti.

A nemzetközi gazdasági jog szempontjából nézve a transzatlanti tárgyalások erősítik azt a tendenciát, mely szerint a nemzetközi kereskedelmi viszonyok szabályozása a multilaterális térfélről áthelyeződik a kétoldalú kapcsolatok szintjére. A TTIP tartalmilag lényegesen túllépne a multilaterális szabályozás, mindenek előtt a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) által biztosított kereteken, és a két fél között már jelenleg is alacsonynak tekinthető átlagvámok mellett nem a hagyományos kereskedelempolitikai eszközöket,¹ hanem elsősorban a kereskedelem technikai akadályainak lebontását célozná. Ezen túlmenően a felek a tervezett egyezménybe integrálni kívánnak olyan kereskedelmen túlmutató – környezetvédelmi, szociálpolitikai, emberi jogi – szempontokat is, melyek adott esetben a szerződő felek jövőbeni, a kereskedelmi forgalmat is érintő közpolitikai mozgásterét is meghatározhatják.

Az alábbi írás fő kérdése, hogy mindez végérvényessé teszi-e a krízisbe jutott multilaterális kereskedelempolitikai sorsát, vagy éppen ellenkezőleg, a TTIP sikere akár lökést adhat majd a multilaterális együttműködés újbóli fellendüléséhez. A tanulmány először a multilaterális kereskedelempolitika jelenlegi állapotát jellemzi, majd a TTIP tárgyalásának egyes sajátosságait vizsgálja és próbál választ adni az előzőekben megfogalmazott kérdésre.

II. VÁLSÁGTÜNETEK A MULTILATERÁLIS KERESKEDELEMPOLITIKÁBAN

¹ Az USA által alkalmazott vámok átlaga 3,5%, az Európai Unió esetében 5,2%. Az átlagtól jelentősen eltérő vámokat mindkét fél csak a szenzitív jellegű termékek esetében alkalmaz (pl.: textil és ruházati termékek, cipők, dohány, cukor, tejtermékek és egyes zöldségek, gyümölcsök). EURÓPAI BIZOTTSÁG: EXECUTIVE SUMMARY OF THE IMPACT ASSESSMENT ON THE FUTURE OF THE EU-US TRADE RELATIONS, SWD(2013) 69 final (12.3.2013) http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150760.pdf (2016.04.27.)

Habár a GATT Uruguay-fordulója volt a multilaterális kereskedelempolitika második világháború utáni évtizedeinek egyik legintenzívebb időszaka, az annak nyomán létrejövő Kereskedelmi Világszervezet (WTO) és a megreformált szerződési alapok továbbfejlesztése ellenben már nem tekinthető ilyen sikertörténetnek. A 2001-ben megindult újabb felülvizsgálati forduló ambiciózus mandátuma alapján az első néhány évben intenzív tárgyalások folytak a tagállamok között, azonban 2004 után a főbb kérdésekben (a Mezőgazdasági Megállapodás és a támogatási szabályok reformja; szolgáltatások; kereskedelmen túlmutató területek, vitarendezési reform) az álláspontok nem közeledtek tovább és így a felülvizsgálati forduló érdemi tárgyalásai leálltak. A multilaterális tárgyalások lefékezését követően a globális kereskedelemben meghatározó szerepet játszó szereplők, így a szempontunkból lényeges Európai Unió kereskedelempolitikájában hangsúlyáthelyeződés figyelhető meg, melynek eredményeképpen egyre inkább felértékelődnek a kétoldalú kapcsolatok. Nem véletlen, hogy Frederick Abbott már 2007-ben konstatálta az uniós kereskedelempolitika újabb irányait vizsgálva, hogy „bilaterális kereskedelmi környezetben élünk” (ABBOTT 2007: 571). Tekintettel arra, hogy e tendencia mára már nem csak kifejezetten a kétoldalú kereskedelempolitika felerősödéséhez, hanem az akár több állam részvételével megvalósuló „megaregionális” egyezményeken alapuló együttműködésekhez is elvezet, érdemes e folyamatot inkább a multilateralizmustól történő elfordulásként értékelni.

Ennek a tünetnek a hátterében az áll, hogy a Doha-forduló zátonyra futása gyengítette az államok elkötelezettségét a multilaterális kereskedelempolitikai megoldások irányában (BARUA – BANDYOPADHYAY 2014:60), és ezzel szemben előnyben részesítik a kétoldalú és regionális megoldásokat (PARDAVI 2015:55). E tendenciának az előnyei egyértelműek: míg a lelassuló multilaterális tárgyalások – figyelembe véve a Doha-forduló napirendjét – átfogó jellegűek és globális kompromisszumot igényelnek, a bilaterális vagy regionális tárgyalásokon gyorsabban elérhető a kívánt eredmények, a fokozatos megvalósítás keretei is könnyebben kialakíthatók és a tárgyaló felek a célkitűzéseiket leszűkíthetik azokra a specifikus területekre, amelyek a saját prioritásaikat tükrözik. Az így létrehozott egyezmények jobban reflektálhatnak az érintett államok társadalmi-szociális körülményeire, vagyis könnyebben és gyorsabban jöhetnek létre „államokra szabott” egyezmények. Ezen egyezmények elterjedését elősegíti Baldwin dominó-elmélete alapján – mindenek előtt a regionalizáció folyamatában – az is, hogy a harmadik államokat a kívülmaradás magasabb

költségei a regionális egyezményekhez való csatlakozásra ösztönzik (BALDWIN 1999:479; BALDWIN – JAIMOVICH 2012:1).

A realitásokból kiindulva, ezek az előnyök nehezen lennének kiaknázhatók multilaterális szinten, viszont kétségtelen, hogy a jelenleg tapasztalható tendencia nem csak az elmúlt évtized sajátossága. A GATT keretében 1947-ben elindult multilaterális kereskedelmi együttműködés kezdetektől lehetővé tette, hogy a felek preferenciális egyezményeket, vagy regionális megállapodásokat kössenek és kivételesen eltérjenek a multilaterális szabályoktól (GATT XXIV. cikk), így mindenképp felmentést kapjanak a legnagyobb kedvezményes elbánás elve alól (MARTONYI 2015:25). Habár a GATT mellett megjelenő bilaterális és regionális együttműködésekre már a kezdeti időszakban is találunk számos példát – maga az Európai Gazdasági Közösség is e kivétel alapján kapott mentesítést –, ezen megállapodások tömeges felfutása a '80-as évek közepétől-végétől érezhető. Jelenleg több mint félezer egyezmény vonatkozásában kapott a WTO notifikációt tagállamoktól² és ezek gazdasági jelentősége a kereskedelmi forgalom adataiban is megmutatkozik (BAGWELL – BOWN – STEIGER 2015:9).³

Lényeges kérdés továbbá, hogy ezen egyezmények tartalmilag miben hoznak újat a WTO multilaterális szabályaihoz képest. Egyrészt a felek olyan kereskedelemmel összefüggő kötelezettségeket érintenek, amelyek ugyan a WTO normákhoz is kapcsolhatók, azonban a bilaterális vagy regionális egyezmény jóval progresszívebb vállalásokra épül („WTO-plusz” megállapodások). Másrészt a WTO tagállamai által kötött egyezmények rendszeresen szabályoznak olyan kérdéseket is, melyek a klasszikus WTO-joganyag területén kívül esnek („extra-WTO” megállapodások), pl. kifejezetten szabályoznak kereskedelmen kívüli (környezetvédelmi, szociálpolitikai stb.) aspektusokat, vagy egyes eljárási mechanizmusokat. E két szabályozási irány inkább ideáltipikusnak tekinthető, a gyakorlatban egyre inkább jellemző, hogy a kereskedelmi egyezmények tartalmilag akár „WTO-plusz” és „extra-WTO” rendelkezéseket is magukban foglalnak. Jelen írás szempontjából viszont elsősorban a TTIP utóbbi kategóriába sorolható rendelkezéseinek van jelentősége, mivel ezek lehetnek azok a szerződési szabályok, amelyek a klasszikus multilaterális (WTO-) kötelezettségekhez képest

² A 2016. február 1-jén közzétett adatok szerint összesen 625 egyezményt jelentettek be a tagállamok a WTO-nak, és ezek közül 419 volt hatályos. WORLD TRADE ORGANIZATION: REGIONAL TRADE AGREEMENTS, 2016. https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm (2016.04.27.)

³ Míg 1990-ben a preferenciális egyezmények keretében megvalósuló kereskedelmi forgalom világkereskedelmen belüli aránya 18% volt, ez közel két évtized alatt megduplázódott, 2008-ra 35%-ra nőtt. Ezekben az adatokban nem szerepel az Európai Unió belüli kereskedelem, ennek figyelembevételével az arányok még magasabbak: ugyanezen időszak alatt a világkereskedelmen belüli arány 28%-ról 51%-ra nőtt.

új megoldásokat kínálnak. Ennek megfelelően az írás következő szakasza a transzatlanti tárgyalások kapcsán a multilaterális szabályozáson túllépő kérdésekre fog fókuszálni.

III. A TRANSZATLANTI KERESKEDELEMI TÁRGYALÁSOK LEHETSÉGES VÁLASZAI A MULTILATERALIZMUS VÁLSÁGÁRA

III.1. Az EU–USA bilaterális kereskedelmi kapcsolatok alapjai és a TTIP

A kereskedelmi statisztikák adatai alapján az EU és az USA kereskedelmi kapcsolata a világ legjelentősebb bilaterális kereskedelmi kapcsolatát jelenti. A világkereskedelem forgalmának mintegy harmada az Atlanti-óceán két partja között bonyolódik, mindkét fél a másik jelentős exportpiacának tekinthető, valamint emellett különösen jelentősek a befektetési kapcsolatok.⁴ Az elmúlt években az árukereskedelem és a szolgáltatási ágazat által generált forgalom éves szinten hozzávetőleg 800–1000 milliárd euróra rúgott, és évenként mintegy 3500–4000 euró összegű befektetés mozog a transzatlanti régióban.⁵

A TTIP nem az első próbálkozás a felek között, hogy bilaterális kereskedelmi egyezményt hozzanak létre. 1994 és 1996 között intenzív gondolkodás övezte a Transzatlanti Szabadkereskedelmi Övezet (TAFTA – Transatlantic Free Trade Area) ötletét. Formális tárgyalások azonban ezzel kapcsolatban sosem indultak, amelynek oka lehetett, hogy az EU és az USA akkoriban még egyaránt multilaterális szinten próbált erőfeszítéseket tenni az újonnan létrejött WTO stabilizálása érdekében (WRÓBEL 2013:20).

A jelenlegi tárgyalások előzménye a 2011. november 28-án José Manuel Barroso, az Európai Bizottság akkori elnöke, Herman Van Rompuy, az Európai Tanács akkori elnöke és Barack Obama, az USA elnöke részvételével megtartott csúcstalálkozó volt, amelyen a felek magas szintű munkacsoportot (HLWG – High Level Working Group on Jobs and Growth) hoztak létre. A munkacsoport feladat volt beazonosítani azokat az eszközöket, melyek az EU és USA közötti kereskedelmi és befektetési kapcsolatok erősítését szolgálhatják. A munkacsoport

⁴ 2015-ben az áruimport tekintetében az EU az USA legjelentősebb kereskedelmi partnere 21,63%-os részesedéssel (második helyen Kanada szerepel), míg az USA 14,4%-kal az EU második legjelentősebb partnere (az első Kína). US DEPARTMENT OF COMMERCE – INTERNATIONAL TRADE ADMINISTRATION: TOP U.S. TRADE PARTNERS, Washington, 2016. http://www.trade.gov/mas/ian/build/groups/public/@tg_ian/documents/webcontent/tg_ian_003364.pdf (2016.04.27.); EURÓPAI BIZOTTSÁG – KERESKEDELEMI FŐIGAZGATÓSÁG: CLIENT AND SUPPLIER COUNTRIES OF THE EU28 IN MERCHANDISE TRADE, Brüsszel, 2016. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf (2016.04.27.)

⁵ EURÓPAI BIZOTTSÁG – KERESKEDELEMI FŐIGAZGATÓSÁG: COUNTRIES AND REGIONS – UNITED STATES, Brüsszel, 2016. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/united-states/> (2016.04.27.)

2012-ben közzétett előzetes elemzése a legoptimálisabb eszközként a bilaterális kereskedelmi egyezmény megkötését javasolta. A végeleges dokumentumot⁶ 2013-ban fogadták el, amely a tárgyalások céljaként az agrártermékek, ipari termékek, szolgáltatások, közbeszerzések és szellemi tulajdonjogok liberalizációját jelölte meg.

Ennek alapján az Európai Bizottság elkészítette a tárgyalási mandátumának tervezetét,⁷ amelyről eredetileg csak egy nyilvánosság számára elérhető összefoglalót tett közzé. A tárgyalások megindulását követően széleskörű vita bontakozott ki a tárgyalások átláthatóságáról, azonban végül az Európai Bíróság döntése,⁸ valamint az Európai Ombudsman nyomásgyakorlása elérte hatását: a Bizottság 2015 januárjában hozzáférhetővé tette a tárgyalási mandátumához kapcsolódó dokumentumokat, beleértve a tárgyalás alatti szövegtervezeteket is. Ebből kifolyólag az alábbi elemzést ezekre a javaslatokra alapítottan lehet elvégezni, hangsúlyozva, hogy a TTIP szöveg a tárgyalások lezárása után és a ratifikációs folyamat megindulását követően lesz végleges.

Az előző szakaszban utaltunk arra, hogy jelen elemzésben a multilaterális szabályozáshoz képest új megoldásokat kínáló, azokon túlmutató intézményeknek van jelentősége, amin alapvetően nem változtat, hogy az egyezmény várható lényeges gazdasági hatásait nem az e rendelkezések bevezetésében, hanem technikai akadályok lebontásában valószínűsítik.⁹ Ennek ellenére a TTIP több olyan innovatív témakört is kínál, amely alapjaiban változtatná meg a nemzetközi gazdasági jog bevett intézményeit, így érdemes elgondolkozni ezek TTIP-en túlmutató hatásairól. Ezek figyelembevételével az alábbiakban két olyan jelentős témát mutatunk be – a kereskedelmen kívüli szempontok integrációját, illetve a vitarendezés modelljével összefüggő kérdéseket –, melyek a WTO által jelenleg biztosított multilaterális kereteken túlmutatnak és egyfajta válaszként is értékelhetőek a Doha-forduló elhúzódása által

⁶ EURÓPAI BIZOTTSÁG – KERESKEDELMI FŐIGAZGATÓSÁG: FINAL REPORT HIGH LEVEL WORKING GROUP ON JOBS AND GROWTH, Brüsszel, 2013. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf (2016.04.27.)

⁷ EURÓPAI BIZOTTSÁG – KERESKEDELMI FŐIGAZGATÓSÁG: DIRECTIVES FOR THE NEGOTIATION ON THE TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE UNITED STATES OF AMERICA (11103/13), Brüsszel, 2013. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11103-2013-DCL-1/en/pdf> (2016.04.27.)

⁸ C-350/12 P. Tanács kontra Sophie in't Veld, ECLI:EU:C:2014:2039.0. Az Európai Bíróság döntése nem közvetlenül a TTIP, hanem más kereskedelmi tárgyalások dokumentumainak a nyilvánosságát érintette, viszont mivel a Bíróság egyértelműen a Parlament álláspontját támogatta a dokumentumokhoz való hozzáférés kapcsán, így a döntés befolyásolta TTIP-ről kibontakozóban lévő transzparencia-vitát.

⁹ Az Európai Bizottság megbízása alapján a CEPR által készített hatástanulmány szerint éves szinten a gazdasági előnyök összesen az EU esetében 119 milliárd eurót, míg az USA 95 milliárd eurót tennének ki. Az elemzés szerint ezen előnyök hozzávetőleg 80%-a kereskedelmet érintő technikai és adminisztratív korlátok lebontásából keletkezhetne. CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH (CEPR) – REDUCING TRANSATLANTIC BARRIERS TO TRADE AND INVESTMENT: AN ECONOMIC ASSESSMENT, Brüsszel, 2013. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf (2016.05.17.)

kiváltott kihívásokra. A TTIP mindkét intézménye modellszerű megoldásként is értékelhető, és e kérdések kiemelése mellett szól az az érv is, hogy e témakörökkel kapcsolatban az Atlanti-óceán mindkét partján jelentős – a kritikai jellegű – közérdeklődés figyelme.

III.2. A kereskedelmen túlmutató területek integrációja: a környezetvédelem és fenntarthatóság a TTIP-ben

A nemzetközi kereskedelmi tárgyalásokon a klasszikus kereskedelempolitikai aspektusok mellett egyre növekvő jelentőséggel bírnak a kereskedelem társadalmi hatásait érintő témakörök. Ezzel összefüggésben az alapkérdés, hogy az egyezmény szabályainak megalkotása során szükséges-e a tiszta kereskedelempolitikai szempontokon túlmutató környezetvédelmi, vagy pl. szociális, kulturális, emberi jogi, etikai stb. vonatkozásokat is figyelembe venni (GARCIA 1998:391; KESERŰ 2013:34; VÍG 2014:424).

A TTIP esetében ezek a normák kulcsfontosságúnak tekinthetők a részes felek közpolitikai és szabályozási mozgásterének szempontjából, ugyanis elvi szinten e normák határozzák majd meg, hogy az EU és az USA környezetvédelmi, szociálpolitikai stb. intézkedései mennyiben térhetnek el a TTIP alapvető liberalizációs célkitűzéseitől. A tárgyalásokon ennek különös a jelentősége azért is, mert ebben a tekintetben az EU „értékvezérelt” kereskedelempolitikája jelentősen befolyásolja a tárgyalások napirendjét. Ennek az értékszemléletű megközelítésnek a lényege, hogy az Európai Unió a realista, kereskedelmi érdekekkel összefüggő szempontok mellett törekszik számos, nem kereskedelmi célkitűzést is megvalósítani kereskedelempolitikai eszközeivel, és így síkra száll ezek nemzetközi kereskedelmi jogon belüli integrációja mellett. Ez napjainkra már az Unió világos alapszerződési kötelezettségévé vált. A kialakult uniós gyakorlaton túl ma már az egységes külkapcsolati célkitűzések és alapelvek is ezt a kötelezettséget fejezik ki:¹⁰ a kereskedelempolitikai döntéshozatalban a liberalizációs célkitűzés mellett számos nem kereskedelmi jellegű szempont mérlegelése is szükséges.

E témakörök közül is talán a legnagyobb visszhangot – nemcsak az Európai Unióban, hanem az Egyesült Államokban is – a környezetvédelmi szempontok integrációja és a fenntartható fejlődés elvének szerződésbe építése kapja. E kérdésekről a feleknek még nem sikerült kompromisszumos szöveget elfogadni, így jelenleg csak az Európai Bizottság által javasolt

¹⁰ Ld. az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSz) 21. cikkét, valamint az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 205. cikkét.

Kereskedelem és Fenntartható Fejlődés¹¹ címet viselő szövegváltozatból lehet következtetéseket levonni.¹²

A Bizottság által javasolt fenntarthatósági fejezet voltaképpen a kereskedelem és a környezet viszonyát kívánja rendezni. Más szóval az itt szabályozott kérdések gyökere a nemzetközi kereskedelmi jogi szabályozás és a környezetvédelem szempontjai között feszülő, nehezen kibékíthetőnek tűnő konfliktusra vezethető vissza (ARAYA – FIGUERES 2001:157). Egyrészt ugyanis nehezen tagadható, hogy az elsősorban a liberalizációs célkitűzés mentén kialakított nemzetközi kereskedelem jóléti következményei mellett számos negatív, externális környezeti hatást is eredményez, ami adott esetben a környezeti állapot romlásában, a szennyezés növekedésében, és így további (pl. akár népegészségügyi) hatásokban fejeződik ki. Azonban e konfliktusos helyzet másik olvasata, hogy az államok által bevezetett környezetvédelmi intézkedések is befolyásolhatják a nemzetközi kereskedelmi forgalmat, pl. a magasabb szintű környezetvédelmi szabványok kereskedelmet eltérítő hatást fejthetnek ki. Mindez azonban nem csak az állam adott környezetvédelmi célú intézkedései és a kereskedelmi egyezmény közötti célkonfliktusokat jelentheti, hanem magasabb szabályozási konfliktus lehetőségét is felveti. A kereskedelmi egyezményben résztvevő államok ugyanis számos olyan multilaterális környezetvédelmi egyezménynek is részesei, melyek kereskedelmet korlátozó intézkedések bevezetésére adnak lehetőséget, vagy egyenesen erre kötelezik a részes államokat.

Az Európai Bizottság által tervezett TTIP-szöveg e környezeti vonatkozásokat a következőképpen kísérelné meg feloldani. A javaslat a fenntartható fejlődés fogalmát nem határozza meg, azonban az általános szabályai között több dokumentumot nevesít az 1992-es riói nyilatkozattól kezdve egészen az ENSZ Közgyűlés által 2015. szeptemberben elfogadott, 2030-ig terjedő fenntarthatósági programmal bezárólag. Ez a megoldás a fenntartható fejlődés fogalmának széles kontextusára enged következtetni. Ez azért is szembevetendő, mert így a TTIP az Európai Bizottság szövegtervezete szerint erősebb kontúrt biztosítana a fenntartható fejlődésnek ahhoz képest, amilyen formában jelenleg a multilaterális kereskedelmi szabályok, jelesül a WTO-egyezmény azt meghatározza. A WTO-egyezmény preambulumban szereplő formula ugyanis a gyenge fenntarthatóság fogalmát foglalja magában és lényeges terjedelmi

¹¹ EURÓPAI BIZOTTSÁG – KERESKEDELMI FŐIGAZGATÓSÁG: EU TEXTUAL PROPOSAL TRADE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT (6.11.2015), Brüsszel, 2015. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/november/tradoc_153923.pdf (2016.04.27.)

¹² Az alábbiakban csak a környezetvédelmi összefüggéseket vizsgáljuk, de jelezni kell, hogy a bizottsági javaslat szerint a tervezett fejezet a környezetvédelem mellett a munkával kapcsolatos szociálpolitikai megfontolások integrációját is tartalmazná.

korlátozásokat tesz, mivel a fenntartható fejlődés relevanciáját az adott tagállam fejlettségi szintjéhez kapcsolja (HORVÁTHY 2013:101).¹³ A WTO-egyezménnyel szemben, amely a kereskedelempolitikai célok alá rendeli a fenntartható fejlődést, a TTIP szövegtervezete egyrészt nyitottabb a fenntartható fejlődés fogalma felé, másrészt e tervezett szövegben szereplő fejezet szabályait nem a kereskedelempolitikai rendelkezések alá, hanem azok mellé helyezi. Azaz mintegy „korrekciós tényezőként,” a liberalizációs célkitűzések mellett érdemben veszi figyelembe a fenntartható fejlődésből fakadó szempontokat.

Emellett a tervezett fejezet általános szabályai közül két alapelv bír jelentőséggel. A szabályozáshoz való jog (right to regulate) biztosítja a szerződő felek mozgásterét annak érdekében, hogy a környezetvédelemmel összefüggő prioritásaikat meghatározzák – a közpolitikai, jogi-szabályozási döntéseiket meghozzák –, és olyan védelmi szintet alakítsanak ki, amelyet szükségesnek tartanak. A tervezet kifejezetten hangsúlyozza, hogy a szabályozási jog gyakorlásának korlátját a szerződő felek multilaterális kötelezettségei jelentik, vagyis a kereskedelmet érintő, környezetvédelmi célú intézkedéseket a multilaterális környezetvédelmi egyezményekkel összhangban kell elfogadniuk. A szabályozáshoz való jog mellett a tervezett fejezet másik alapelvi rendelkezése a magas szintű védelem elve. Habár ennek kapcsán valószínűsíthető a tárgyaló felek közötti komoly nézeteltérés, a Bizottság javaslata szerint ez az alapelv kötelezettségként fogalmazná meg a magas szintű védelem biztosítását, és egyben a felek kötelezettségeként írná elő a környezetpolitika és e védelmi szint folyamatos fejlesztését.

Az általános elveken túlmenően a szövegtervezet specifikus rendelkezései a szerződő felek multilaterális környezetvédelmi egyezményeiből fakadó kötelezettségeiket rendezik és hangolják össze az egyezménnyel. Ennek lényeges eleme az a mentesítő klauzula, amely értelmében a TTIP nem érinti a felek multilaterális egyezményei alapján fennálló kötelezettségeit, és e környezetvédelmi egyezmények keretei között szabadon vezethetnek be kereskedelmet is érintő, kereskedelmet korlátozó eszközöket. E megoldás egyedüli korlátja, hogy az ilyen intézkedések nem valósíthatnak meg nyilvánvaló diszkriminációt a felek között, valamint nem irányulhatnak rejtett kereskedelmi korlátozás bevezetésére. Ezen túlmenően a szövegtervezet szektorspecifikus rendelkezéseket is tartalmaz, amellyel az egyes területeken

¹³ A WTO-egyezmény formulája szerint a kereskedelem növelésével párhuzamosan lehetővé kell tenni „[...] a világ erőforrásainak optimális használatát összhangban a fenntartható fejlődés céljával, kívánva mind a környezet védelmét és megóvását, mind az ezt szolgáló eszközök erősítését oly módon, ami megfelel igényeiknek és aggályaiknak a gazdasági fejlődés különböző szintjein.” 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről, Első preambulum-bekezdés.

még pontosabban biztosítható az összhang a TTIP és az érintett nemzetközi környezetvédelmi egyezmény között. A szövegtervezet részletszabályokat tartalmaz a biológiai sokféleséget, a vadon élő állatok és növények kereskedelmét, a fenntartható erdőgazdálkodást, a fenntartható halászatot és mezőgazdaságot, valamint a vegyi anyagok és a hulladék kereskedelmét érintő kérdéseket. A mentesítő klauzula és az említett részletszabályok megnyugtatóan oldanák meg azt a dilemmát, amely jelenleg a multilaterális szabályok (WTO) és a tagállamok környezetvédelmi egyezményei közötti kérdéses viszonyban mutatkozik meg.

A szövegtervezetből végül a részes államok környezetvédelmi normái és a kereskedelmi és beruházási rendelkezések viszonyát érintő garanciális szabály említhető. Eszerint a részes felek helytelennek minősítenék azt a gyakorlatot, amely alapján a környezetvédelmi szabályozás védelmi szintjének csökkentésével kívánnak kedvező kereskedelmi és beruházási hatást elérni. Ez voltaképpen korlátozza annak a lehetőségét, hogy esetlegesen a hazai környezetvédelmi normák felfüggesztésével, konkrét szabályoktól való eltéréssel teremtsenek a részes államok kedvezőbb beruházási feltételeket és ösztönözzék kereskedelmi forgalmat. E tilalom más nemzetközi kereskedelmi egyezményben is ismert. Példaként említhető a Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt (NAFTA), azonban a jelenlegi szövegjavaslat nem fogalmaz olyan szigorúan, mint a Kanada, USA és Mexikó közötti regionális kereskedelmi egyezmény. A NAFTA ugyanis egyértelműen a szerződő felek kötelezettségeként fogalmazza meg, hogy a beruházások ösztönzése érdekében tagállami szabályozást – többek között a környezetvédelem területén – felfüggeszteni, megszüntetni, vagy egyszerűen csak attól eltérni nem lehet, szemben a TTIP szövegjavaslatával, amely csak „helyteleníti” azt („The parties recognise that it is inappropriate...”). Fontos különbség továbbá, hogy erre az esetre a NAFTA eljárási következményeket is megállapít, mégpedig konzultációk kezdeményezését teszi lehetővé, ha az egyik részes fél sérelmezi másik állam gyakorlatát. E rendelkezés nyilvánvaló funkciója tehát az is, hogy elejét vegye az olyan káros verseny kialakulásának, amely a liberalizáció kiteljesítése során a még vonzóbb piaci körülményeket pl. az alacsonyabb költségszintek garantálása, a befektetések gyorsabb megtérülése érdekében a környezetvédelmi előírások, szabványok stb. felszámolásával éri el (vagyis hogy ténylegesen megakadályozza az ún. race to the bottom hatásokat). Ennek fényében az Európai Bizottság szövegjavaslata még fejleszthető lenne. Ez már csak azért is célszerűnek tűnik, mivel az USA a NAFTA tagjaként a szigorúbb szabályokkal a gyakorlatban is szembesül, így vélhetően nem okozna nehézséget a NAFTA modelljének átemelése e tekintetben a TTIP-be és az ehhez szükséges kompromisszum könnyen kialakítható lenne.

Az uniós javaslat bizonyos tekintetben túlmegy az eddigi multilaterális megközelítéseken (pl. a fenntartható fejlődés szélesen értelmezett fogalmával), azonban ahogy látható, a védelmi szint csökkentésének korlátja még markánsabb megfogalmazást is kaphatna. Alapvető cél ugyanis, hogy a részes felek ne veszélyeztessék majd a környezetjogi normáikat pusztán azért, hogy kedvezőbb beruházási feltételeket teremtve nagyobb gazdasági előnyöket érjenek el. Mindenesetre az Európai Bizottság szövegtervezete jó alapot ad ahhoz, hogy a részes felek multilaterális környezetvédelmi egyezményeiből fakadó kötelezettségei, a környezetvédelmi szabályozásuk és a TTIP szabadkereskedelmi rendelkezései közötti összhang biztosítható legyen.

Habár az Európai Bizottság pozíciója tehát alapvető válaszokat fogalmazna meg a környezetvédelmi szempontok integrációja kapcsán, a szövegtervezet még a további tárgyalások során változhat, valamint TTIP anyagi szabályainak megfogalmazása mellett éppoly fontos kérdés, hogy ezek a normák – a TTIP esetleges ratifikációja után – milyen vitarendezési mechanizmus keretében lennének érvényesíthetők. Ez viszont már átvezet a következő példaként megfogalmazott területre.

III.3. Eljárási kérdések: innovatív vitarendezési mechanizmus a TTIP-ben

A TTIP által érintett eljárási kérdések közül kiemelkedik a vitarendezési mechanizmus kialakításának mikéntje. A befektetési egyezményekben meghonosodott intézmény a beruházók és az államok közötti vitarendezés (ISDS – Investor-State Dispute Resolution – ISDS), amely lényegileg tér el a WTO keretében alkalmazott, kizárólag csak az államok közötti viták feloldását lehetővé tevő kvázi-bírói fórum sajátosságaitól. Az ISDS mögött meghúzódó jogpolitikai indok voltaképpen a beruházóknak nyújtott kiegészítő garancia, amely közvetlen perlési lehetőséget biztosít a tőkeimportőr államokkal szemben azokban az esetekben, ha az állam nem tartaná be az egyezményben vállaltakat és ezáltal sértené a beruházó érdekeit. A TTIP-ről folyó tárgyalások átláthatóságát érintő vita mellett az ISDS szabályainak megítélése az a téma, amely iránt nem csak az akadémiai szféra,¹⁴ hanem a szélesebb közvélemény is különös érdeklődést tanúsít. A beruházó-állam közötti vitarendezés kapcsán megfogalmazott kritikák közül három fontosabb szempontot kell kiemelni.

¹⁴ STATEMENT OF CONCERN ABOUT PLANNED PROVISIONS ON INVESTMENT PROTECTION AND INVESTOR-STATE DISPUTE SETTLEMENT (ISDS) IN THE TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP (TTIP), 2014. https://www.kent.ac.uk/law/isds_treaty_consultation.html (2016.04.27.)

Az intézményt eleve szükségtelennek tartó kritikák¹⁵ hangsúlyozták, hogy az ISDS léte alapvetően a fejlett tőkeexportőr és a feltörekvő tőkeimportőr államok közötti bilaterális befektetési egyezményekben indokolható. Ezekben az esetekben a tőkeimportőr állam törekenyebb jogrendszere, az igazságszolgáltatással összefüggő elvek és intézmények hiányosságai olyan kockázatot jelenthetnek a befektetőknek, amellyel szemben az ISDS pótlólagos garanciát biztosít. Az Európai Unió fejlett kereskedelmi partnereivel kötött megállapodásaiban viszont ilyen garanciára nincs szükség, hiszen a befektetők adott esetben egy jogtalan kisajátítással, vagy más jogsértéssel szemben a rendes állami bíróságok előtt is minden kockázat nélkül felléphetnének. Emellett szintén kifogásként vetődik fel, hogy az ISDS az államok szabályozási autonómiáját lényegesen beszűkítheti, ugyanis a befektetés megvalósítását követően a fogadó állam által pl. közpolitikai megfontolás mentén bevezetett korlátozás – amely a befektető tevékenységét negatívan befolyásolja, ezáltal rontja a befektetésének a megtérülését – peresíthető a vitarendezésen keresztül. Következésképpen a logika szerint a magas kártérítési összegtől való félelem eltántoríthatja az érintett államot attól, hogy pl. olyan új környezetvédelmi, szociálpolitikai stb. normát vezessen be, amely a befektető termelési költségeit megnövelné. Végül az ISDS intézményi megoldásával kapcsolatos kritikai nézeteket érdemes megemlíteni. A legelterjedtebb modell ad hoc választottbíráskodáshoz hasonló intézményi megoldást vesz alapul (pl. ICSID), amelyben az eseti választottbírói feladatokat többnyire a befektetési jogban jártas ügyvédek látják el. Kizáró szabályok hiányában és a fórum eseti jellege miatt azonban gyakori, hogy a választottbírák más ügyekben vállalatokat képviselnek, ami komoly érdekkonfliktusokat eredményezhet.

Az Európai Bizottság kezdeti tárgyalási pozíciója még a klasszikus intézményi megoldásra épült, azonban látva az ISDS intézményével szembeni kritikai nyomást, a Bizottság nyilvános konzultációt kezdeményezett a vitarendezési szabályokról. Ennek eredményeit figyelembe véve 2015 szeptemberében szövegtervezetet dolgozott ki és állandó befektetési bíróság koncepciójára tett javaslatot.¹⁶ A javaslat már ekkor utalt arra, hogy a koncepció nem csak a TTIP esetében képezi majd az EU tárgyalási álláspontját, hanem a folyamatban lévő további

¹⁵ MARTTI KOSKENNIEMI (INTERVIEW): FINLAND'S LEGISLATIVE POWER MAY BE IN JEOPARDY. Helsinki Times, 2013. <http://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/domestic/8717-professor-finland-s-legislative-power-may-be-in-jeopardy.html> html (2016.04.27.)

¹⁶ EURÓPAI BIZOTTSÁG – KERESKEDELMI FŐIGAZGATÓSÁG: DRAFT TEXT TTIP – INVESTMENT, Brüsszel, 2015. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/september/tradoc_153807.pdf (2016.04.27.)

tárgyalásokra, illetve a már letárgyalt kanadai megállapodásra (CETA) is hatással lehet.¹⁷ Az Európai Bizottság által javasolt új vitarendezési szabályok szakítanak az ISDS hagyományos ad hoc választottbírói megoldásaival és egy kétszintű, állandó és bírói típusú vitarendezés alapjait fektetik le. A legfontosabb kérdés azonban, hogy az új szabályok kínálnak-e megoldásokat a fent említett három kritikai felvetésre.

A legalapvetőbb kritikai megfontolással, vagyis az ISDS indokoltságának vitatásával kapcsolatban az új szabályok üzenete, hogy a vitarendezésre szükség van ugyan, de egy új intézményi modellel kell felváltani a klasszikus megoldásokat. Az Európai Bizottság – és ezen belül kifejezetten a kereskedelmi ügyekért felelős biztos, Cecilia Malmström – hivatalos kommunikációja erre épül és kifejezett hangsúlyt kap annak szükségessége, hogy a jelenleg alkalmazott arbitrációs modellt felül kell vizsgálni.¹⁸

A fent tárgyalt második vitapontra, vagyis a felek szabályozási autonómiájának beszűkülésére, a Bizottság tárgyalási pozíciója már konkrétabb válaszokat ad (SZARVAS 2015:137). Az eredeti vitarendezési szabályok is említették a felek szabályozáshoz való jogát, azonban a koncepció ezt még nyomatékosabbá teszi és a szöveg megfogalmazását pontosította. Ennek értelmében a feleknek továbbra is lehetőségük lenne legitim közpolitikai célok érdekében szabályozásokat elfogadni példának okáért az egészség, biztonság, környezet, közérkölc, szociális biztonság, fogyasztók, vagy a kulturális sokszínűség védelme érdekében. Mivel a CETA esetében a felek már meg is egyeztek a végleges szövegváltozatról, így érdemes ebben a tekintetben a Kanadával kötendő egyezménybe is betekinteni, hiszen a Bizottság nagy valószínűséggel azonos szövegváltozathoz fogja tartani magát a TTIP tárgyalásán is. Lényeges, hogy a CETA esetében a szabályozáshoz való jog deklarálását a szöveg kiegészíti azzal az értelmező megállapítással, hogy önmagában nem jelenti az egyezmény megsértését, ha a felek olyan szabályozást fogadnak el, amely kedvezőtlenül érinti a befektetést vagy a befektető várakozásait, beleértve a profittal kapcsolatos jövőbeni elvárásokat¹⁹.

¹⁷ Kanadával az Európai Unió 2016. február végén megállapodott a CETA vitarendezési szabályainak módosításáról. Habár a CETA eredeti vitarendezési szabályaiból is kiérezhető volt az új megközelítés, de a korábbi szövegváltozat eljárási és intézményi szempontból többnyire még a befektető-állam közötti vitarendezési rendszer (ISDS) klasszikus megoldásaival mutatott rokonságot. A változtatások utáni végleges szöveg a Bizottság 2015. szeptemberi javaslatának megfelelően tükrözi az új intézményi megközelítést.

¹⁸ CECILIA MALMSTRÖM: PROPOSING AN INVESTMENT COURT SYSTEM, Brüsszel, 2015 szeptember 16. https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/malmstrom/blog/proposing-investment-court-system_en (2016.04.27.)

¹⁹ COMPREHENSIVE ECONOMIC AND TRADE AGREEMENT (CETA), 8.9 cikk 2. bekezdés. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/february/tradoc_154329.pdf (2016.04.27.)

Az Európai Bizottság reformjavaslata az ISDS intézményi megoldásait érintő fentiekben harmadikként felhozott – kritikákra is reagál azáltal, hogy az eseti választottbírószági rendszert egy kétszintű állandó bírósági rendszerrel váltaná fel. Az állandó Törvényszék (Tribunal) a szerződő felek által kinevezett bírákból állna és az egyes ügyekben háromtagú tanácsok járnak majd el. Az eljárás másodfokon a Fellebbezési Törvényszék (Appellate Tribunal) elé kerülhetne. Mindkét szinten eljáró bírának szigorú összeférhetetlenségi és etikai szabályoknak kellene megfelelniük. Fontos, hogy az uniós pozíció alapján fellebbezés benyújtására jogalkalmazási és jogértelmezési hibára, a tényállási elemek hibás értelmezésére, valamint a formai eljárási szabályok megsértésére hivatkozással lenne lehetőség. Az Európai Bizottság vitarendezési koncepciója – intézményi szempontból nézve – valóban gyökeres változást hozhat a hagyományos ISDS modelljéhez képest. A bírakkal kapcsolatos összeférhetetlenségi és etikai követelmények, az érdemi felülvizsgálat lehetősége – szemben az ISDS modelljében általában alkalmazott rendes bírósági megsemmisítéssel – lényegesen szilárdabb alapokon nyugvó rendszert eredményezhet.

Mindenképpen említést érdemel, hogy a CETA véglegesített szabályaiban – az Európai Bizottság reformjavaslatával összhangban – a felek kifejezetten kötelezettséget vállaltak arra, hogy az új bírósági vitarendezést modellként kezelik és harmadik államok bevonásával multilaterális szintre emelik.²⁰ A TTIP szempontjából ennek a „multilateralizációs törekvésnek” az eredménye lehet adott esetben, hogy az EU által megkötött egyezmények bírósági intézményeinek a helyét egy nemzetközi fórum váltaná fel, így a jövőben akár közös bírói intézménye lehetne a TTIP-nek, a CETA-nak és az EU által kötött további bilaterális egyezménynek is. Ebből kifolyólag az Unió által alkalmazott egyezmények esetében nem csak a tartalmi keretek lennének hasonlóak, hanem az egyezményekben rögzített jogintézményeknek – pl. az említett szabályozáshoz való jognak is – az értelmezése és gyakorlati alkalmazása egységessé válhatna.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK

A fentiek tükrében lényeges kérdés, hogy az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti bilaterális kereskedelmi kapcsolatrendszer megerősödése milyen hatással lehet a válságtüneteket produkáló multilaterális kereskedelempolitika intézményeire. Emellett az sem másodlagos, hogy e folyamat milyen következménnyel bírhat harmadik államokra nézve, amelyek részesei a WTO által fémjelzett multilaterális rezsimnek. Más megfogalmazásban a

²⁰ CETA 8.29 cikk.

kérdés, hogy a kétoldalú kapcsolatok erősödése kizáró jellegűnek tekinthető-e, vagyis negatívan befolyásolhatja-e a multilaterális kereskedelmi rezsimet és kedvezőtlenül érintheti majd harmadik államokat.

A multilaterális kereskedelmi rezsím szempontjából lényeges, hogy a fent elemzett bilaterális tendencia, amely folyamat részeként értelmezhető a TTIP is, nem önmagában képezi akadályát a WTO-n belüli tárgyalásoknak. Ahogyan a fentiekben látható volt, a multilaterális tárgyalások megrekedése mögött – leegyszerűsítve – inkább azok az okok állnak, amelyek a nemzetközi gazdasági jogban és a nemzetközi kereskedelemben az elmúlt két évtizedben bekövetkeztek. A GATT-WTO rendszer keretében a részes államoknak nyolc felülvizsgálati fordulóban sikerült a kereskedelmi akadályok közül elsősorban a klasszikus intézkedéseket, így mindenek előtt a vámokat és a tarifikáció révén a mennyiségi korlátozásokat a jelenlegi történelmi szintre lecsökkenteni. E folyamat viszonylag fájdalommentesen végigvihető volt úgy, hogy a társadalom részéről sem jelentkezett erős ellenállás, hiszen a klasszikus eszközök csökkentésének negatív hatásai közvetlenül kevésbé érzékelhetőek. E folyamat nyomán azonban egyúttal a klasszikus eszközök további csökkentésében rejlő előnyök is kimerültek, így a további liberalizáció középpontjába a vámon kívüli kereskedelmi korlátok kerültek, ami gyökeres fordulatot jelentett. Olyan területeken ugyanis, mint a nemzeti, szabványok, technikai akadályok – pl. környezetvédelmi és szociálpolitikai előírások – már a társadalom érzékenysége is számottevően erősebb, így nem meglepő, hogy a nemzetközi kereskedelmi tárgyalások nyilvánossága is átalakult az elmúlt két évtizedben. Mindezen okok alapján pedig könnyen érthető, hogy a klasszikus kereskedelmi korlátokon túlmutató liberalizációs folyamat a WTO ernyője alatt, egy ma már több mint 160 tagállamot magában foglaló multilaterális közösségben lényegesen nehezebben kivitelezhető, tehát a multilaterális tárgyalások „válságos időszaka” az előzőek logikus következménye. A TTIP keretében ellenben megvan a lehetőség, hogy ezekben a kérdésekben a két fél részvételével könnyebben megszülethessen a kompromisszum új intézmények kereteiről, amelyek ha működőképesnek bizonyulnak, könnyen becsatornázhatók lesznek a multilaterális tárgyalások napirendjébe is. Ily módon a fent tárgyalt problémák, a környezetvédelmi szempontok integrációja, vagy a vitarendezési mechanizmus mintául szolgálhat majd a WTO további reformja során is.

Legvégül kérdésként fogalmazható meg, hogy mit érzékelnek majd a harmadik államok. Ennek azért is jelentősége van, mert mint látható volt, a TTIP tárgyalások célkitűzései elsősorban gazdasági megfontolásokon nyugszanak, tekintettel arra, hogy az elmúlt években fokozatosan az Európai Unió és az Egyesült Államok is egyaránt veszít versenyképességéből

a feltörekvő gazdaságokkal szemben, valamint mindkét régió részesedése a világkereskedelemben is lassú csökkenést mutat. Ha ezt a gazdasági szempontot kiegészítjük a nemzetközi kereskedelmi jog nézőpontjával, akkor lényeges, hogy a TTIP a GATT XXIV. cikke értelmében szabadkereskedelmi egyezményként mentesítést nyerhet majd. Ez a jogi státusz voltaképpen azt jelenti, hogy a GATT kivételi szabályának alkalmazása alapján a szabadkereskedelmi egyezmény részesei „legálisan diszkriminálhatnak” és alkalmazhatnak kedvezőtlenebb elbánást harmadik államokkal szemben, mint amilyen kereskedelmi magatartást a szerződő partnerrel szemben tanúsítanak. Tekintettel arra, hogy a vámjellegű akadályok már globális szinten is alacsony átlagot mutatnak, a harmadik államok esetében kevésbé a fent tárgyalt intézmények, mint inkább a technikai akadályok lebontásának, valamint a szabványokat érintő együttműködésnek lehet jelentősége. Valószínűsíthető azonban, hogy e hatások sem kizárólag kedvezőtlenek lehetnek a harmadik államokra nézve. Példának okáért a szabványok harmonizációja, illetve kölcsönös elismerése az EU vagy az USA piacán már jelenlévő, harmadik államokból származó termékek exportőreit is kedvezően érintheti, ugyanis ha egyes szabványokban jelenleg fennálló különbségek megszűnnek, így ezen exportőröknek sem kell a jövőben a kétféle követelményrendszernek megfelelniük. Mindemellett feltételezhető, hogy a harmadik államok – az előzőekben említett hatások nyomán – erősebben lennének érdekeltek a TTIP megoldásainak multilaterális szintre emelésében, hiszen így voltaképpen „kapun belülre kerülhetnének.” Mindez szintén kedvező hatást fejthetne ki a WTO jövőjére: innovatív megoldásai a multilaterális szabályozás mintájául szolgálhatna és egyben a fent jelzett válságtünetekre orvosságot jelentene.

IRODALOM

ABBOTT Frederick M. 2007. A new dominant trade species emerges: Is bilateralism a threat? = *JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMIC LAW*, 3. 571–583.

ARAYA Monica – FIGUERES Jose Maria – SALAZAR-XIRINACHS Jose M. 2001. Trade and Environment in the World Trade Organization: The Need for a Constructive Dialogue = Gary Sampson (szerk.): *The Role of the WTO in Global Governance*, United Nations University Press, New York 155–181.

BALDWIN Richard 1999. A domino theory of regionalism = Jagdish Bhagwati – Pravin Krishna – Arvind Panagariya: *Trading blocs: Alternative approaches to analyzing preferential trade agreements*, MIT Press, Cambridge 479–502.

BALDWIN Richard – JAIMOVICH Dany 2012. Are Free Trade Agreements Contagious? = *JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS*, 88 (1). 1–16.

BARUA Akur – BANDYOPADHYAY Sunandan 2014. Revival in international trade and the resurgence of bilateralism = *GLOBAL ECONOMIC OUTLOOK*, 2. 54–65.

FELBERMAYR Gabriel J. – LARCH Mario 2013. The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Potentials, Problems and Perspectives = *CESIFO FORUM*, 2. 49–60.

GARCIA Frank J. 1998. Trade and Justice: Linking the Linkage Debates = *UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMIC LAW*, 2. 391–434

HORVÁTHY Balázs 2013. Környezetvédelmi szempontok integrálása a WTO szabályozásába = *ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNY*, 3–4. 81–117.

KESERŰ Barna Arnold 2013. A fenntartható fejlődés a GATT-WTO normarendszer tükrében = *DISKURZUS, KÜLÖNSZÁM*. 34–41.

MARTONYI János 2015. Az egyenlő elbánás elvének elhalása a világgazdaságban = *KÜLGAZDASÁG JOGI MELLÉKLET*, 3–4. 19–31.

PARDAVI László 2015. *A globális gazdaság vámjogának alapkérdései: különös tekintettel a preferenciális szerződésekre*. Győr.

SZARVAS Erik 2015. A kétoldalú és multilaterális kereskedelempolitika mint a globalizáció szabályok közé szorításának az eszköze = *KÜLÜGYI SZEMLE*, 3. 118–141.

VÍG Zoltán 2014. Szabadkereskedelem és környezetvédelem: a WTO Vitarendezési Testületének gyakorlata = Csehi Zoltán – Raffai Katalin (szerk.): *Állam és magánjog*, Pázmány Press, Budapest 427–438.

WRÓBEL Anna 2013. Multilateralism or bilateralism: The EU trade policy in an age of the WTO crisis = *EKONOMIKA* 3. 7–23.

The Transatlantic Trade and Investment Partnership and the crisis of multilateral trade policy

The trade negotiations between the EU and the US on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) are underpinning the tendency that the regulation of international economic and trade relations is tending to go off the track of multilateralism and switch to the bilateral regulation of international trade. The TTIP might overstep the borders of the multilateral framework (World Trade Organization) of the trade liberalization, doing far more than merely to eliminate the already low average tariffs and targets the technical barriers of trade. Moreover, the negotiating parties are intending to integrate concerns beyond the trade – like environmental, social policy or human right issues – into the agreement, which could influence the domestic policy leeway concerning the regulation of the trade relations in the

future. The fundamental question of the paper is whether this tendency might drive the multilateral trade policy deeper into the crisis, or conversely, the likely success of the TTIP would give impetus to the recovery of the multilateral trade cooperation.